

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ У ТВОРЧОСТІ ВАЛЕРІЯ БОЙЧЕНКА

У статті розглянуто націотворчу проблематику в поезіях та статтях миколаївського письменника Валерія Бойченка. До аналізу залучено вірші та статті кінця 80-х років ХХ – початку ХХІ століття. Серед маркерів творчості В. Бойченка наголошений образ Т. Шевченка, підкреслено інтерес до краєзнавчих тем, історії козацтва, зазначено сатиричний пафос щодо ворогів державності України.

Ключові слова: краєзнавчі теми, ремінісценції історії України, національні символи, націотворчі проблеми.

В статье рассматривается нациообразующая проблематика в поэзии и статьях николаевского писателя Валерия Бойченка. Анализируются стихотворения и статьи конца 80-х лет ХХ – начала ХХІ веков. Среди маркеров творчества В. Бойченко обозначен образ Т. Шевченко, подчеркнут интерес к краеведческим темам, истории казачества, отмечен сатирический пафос по отношению к врагам государственности Украины.

Ключевые слова: краеведческие темы, реминисценции истории Украины, национальные символы, нациообразующие проблемы.

The article discusses the problems of the generation of the nation in the poems and articles by a Mykolaiv-born writer Valery Boychenko. The poems and the articles of the late 80th of ХХ – beginning of ХХІ century are analyzed. Among the markers of V. Boychenko the image of T. Shevchenko is accentuated, the interest in local culture and the history of Cossacks is stressed; satiric pathos to enemies of Ukraine's statehood is noted.

Key words: local history themes, history of Ukraine reminiscences, national symbols, problems of generation of nation.

Про письменника можуть свідчити не лише його видані книжки, але й ті премії, яких він удостоєний. Миколаївський письменник, член Національної спілки письменників України Валерій Петрович Бойченко (1941–2011 рр.) є лауреатом Миколаївської обласної премії ім. Миколи Аркаса (1997), Всеукраїнської літературної премії ім. Павла Тичини (2005), Всеукраїнської літературної премії ім. Олександра Олеся (2008). Вся його творчість – посвята Україні та її людям. Це поезії і краєзнавчі, публіцистичні статті та есеї, які присвячені складній історії України і, зокрема, Миколаївщини. Він одним із перших наприкінці 80 – на початку 90-х років ХХ століття звернувся до згуртування національно свідомої інтелігенції Миколаєва і області щодо питань створення і розбудови української держави і відродження української культури. Поет став головою відродженого Миколаївського обласного об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка, брав участь у заснуванні Народного Руху, товариства «Меморіал», Конгресу української інтелігенції.

Водночас, творчість Валерія Бойченка на поетичній ниві хоч і привертає увагу дослідників українського письменства [5; 8; 9], але має ще

немало потенційних тем для дослідження. Зокрема, не проаналізована націотворча проблематика його поетичних збірок, есеїв та нарисів.

Спробуємо цю тему наголосити на матеріалі творчості письменника останніх років, хоч і є розуміння справедливо відзначеного лауреатом Національної премії імені Тараса Шевченка Дмитром Кременем, що «потрібен цілий літературно-біографічний збірник, аби розписати по роках його болючі, його ґрунтовні, його непроминуці громадянські апеляції до мислячої України, в ім'я якої жив і живе» [7, с. 7].

Державність України була і є для поета визначальною темою. На початку 80-х років ідею державної самостійності України він «ховав» у ставленні до Шевченка. Так поезія «Зустріч з поетом» завершується рядками «Зоря Вітчизни в серце впала. / І в землю й небо проросла» [2, с. 223]. Любов до України підкреслює автор у вірші, де кожен катрен акцентує гордість за генія Шевченка: «Ти народився на Україні» [2, с. 224].

Мотиви національної ідентифікації простежуються в Бойченківських поезіях 80-х років. Це й історична пам'ять української нації, і рідна

українська мова, фольклор та відбудова держави. Промовисті назви цих поезій: «Крик землі», «Храм», «Плач слова», «На конференції товариства «Меморіал».

Збірка «Не повториться мить» (2001) у розділі «Схилом угору» репрезентує поезії громадянського звучання, серед яких особливе місце належить краєзнавчій проблематиці та темам і мотивам націотворчого характеру.

Осмилення шляху утвердження незалежності країни озвучується мотивами спонукання до дії, адже за державну ідею колись віддавали життя. Тож і сьогоднішня безкровна перемога, одним із символів якої є державний прапор, мусить сподвигати громадян до висновків: «Бо то не прапор, що за нього / Ніхто життя не віддає» («Якщо в нас душі ще зелені»). Тема активного відстоювання життєвої позиції розкривається у поезіях «Азбука життя», «Закрита брама», «Апологія меча», «Слово Олега Ольжича до юних українців на межі тисячоліть». В останній вірші заклик до дії в ім'я України автор вкладає в уста відомого національного героя:

«Україну прикриймо собою –
будьмо готові до бою!
Свободу для України, свободу усім народам
Імперії не дарують.
Гартуймо ж силу і зброю»

[3, с. 159].

Лейтмотив усвідомлення імперської загрози для української державності пронизує всю громадянську лірику Валерія Бойченка. Йому, як і Олегу Ольжичу, болять, що українці, які мають славу історію боротьби за свободу, можуть залишитися «рабами у центрі Європи».

Проблема державної мови так само є однією з актуалізованих у цій збірці. До неї поет звертається у вірші «Русифікація», пов'язуючи історію Розстріляного Відродження і загрози сьогодення. Із сарказмом поет нагадує миколаївцям – українцям, що свого часу Григорій Потьомкін від імені Російської імперії відбирав у них рідну мову. З гіркотою звучать рядки: «Багато ж ви надбали!» – тільки волю / Та ймення й мову, й душу молоду / Він відібрав, козацькі внуки голі» («Вулиця Потьомкінська»). Але, на жаль, не знадуються земляками імена тих діячів, що на Миколаївщині не давали забути про рідну мову та історичне минуле краю. Йдеться про знищений будинок Аркаса, про Запорізький Гард, про відсутність у Миколаєві вулиці Панаса Саксаганського. І винні в тому не лише «спорожнілі душі – кураї / Що давно забули рідну мову» [3, с. 155]. Мотив провини перед рідною землею, історією, народом відчуває ліричний герой, що уособлює українського інтелігента, який у поезії «Відчай» наголошує: «Нема ні слів / Ні крику вже нема, / Мої блаженні кровні яничари, / Бо вже і в мене голосу катма – / Ми, як воли, / Вже тягнем пута в парі...» [3, с. 161].

Валерій Бойченко, продовжуючи традиції Зінаїди Тулуб, серед людоловів свободи України називає не лише бусурман, але й єдиновірців, яким спочатку повірив Богдан Хмельницький, ступивши на шлях довіри і єднання.

У поезії «Коментар до Переяславської ради» автор нагадує історичні реалії XVII століття із сьогоденніми наслідками залежності і напів-свободи:

«Московські лиси – лицеміри!
Ви слід взяли немов хорти,
Бо вам з руки й людську довіру
В мотуззя ката заплести» [3, с. 153].

Своїми «коментарями», есеями, громадською роботою поет робив усе, щоб над Україною «не висло страхітливо з-над Москви імперське помело». Це рядки з оптимістичної поезії «Проминуть століття і стомуки...», в якій письменник пошевченківськи пророкує онукам у новому столітті вільне і щасливе майбуття [3, с. 156].

Символікою України наповнені поезії «Сине небо і пшеничне поле біля готелю», «Сам собі поклянуся...», «Запорозький Гард», «Крик трави», «Шевченко над Бугом», «В Очакові», «Храм», «На мінливих шляхах Чорномор'я». Наприклад, у присвяченій уродженцю Миколаївщини Миколі Вінграновському поезії «В Очакові». Валерій Бойченко згадує непересічних осіб нашої історії, які майстерно були виписані у поезії та прозі товариша по перу. Йдеться про українських героїчних ватажків Сірка і Наливайка, ім'я яких, на жаль, не закарбовані в матеріальній культурі Очакова. Безпам'ятством, байдужістю стираємо ми сліди своєї героїчної історії, про що говорить поет у поезії «Село Кам'янокостувате», за назвою місця, де народилися талановиті брати Микола Садовський і Панас Саксаганський, які уславили рідну землю на увесь світ «Театром корифеїв» [8, с. 145].

Щемливо звучать рядки заклику поета до історичної пам'яті: «Озовіться до мене, озовіться / Предківські затоптані сліди», адже без знання про минуле, без збереження матеріальних свідчень духовної спадщини не побудувати майбутнього. І у поезії «Храм», говорячи про складні шляхи державотворення України, автор наголошує:

«Не лиш молитись нам за Україну –
Тяжким трудом вставати із руїн.
До слова слово, як до муки мука,
До думки думка, як до раті рать,
Збираймо ці криваві каменюки –
Таки без мурів
Храми не стоять» [3, с. 147].

На антитезі побудовано образ України в її багатовіковій залежності від Російської імперії у поезії «На мінливих шляхах Чорномор'я...». В ній «волення бандур» про сторінки національної історії протистоїть «холодній північній Аврорі», а «затягій душі козака» є ворожим закликане Авророю «кочовисько бур». Південь України з

його містами Одесою, Херсоном та Миколаєвом асоціюється з прадавньою історією вільних степів, з українським козацтвом. Один із символів козацької слави – бандура уособлює ту історичну українську реалію, яка стоїть «насупроти північних зірок» [8, с. 179].

Не обходить увагою муза поета і таких ворогів незалежності України, як рабська покірність, безоглядна довірливість, відсутність сконсолідованості. І перед нами постає неприваблива картина наслідків нашого пристосування і байдужості в поезії з босхівськими алюзіями «За костуром», де автор застерігає: «А ми – чи ж зрячими єсмо, / Коли за костуром незрячим / Овечим натовпом йдемо?» [3, с. 141].

Попередження сучасним українцям звучать в «Баладі про дядька в сірому плащі». Досить актуальною є ця тема сьогодні, хоч сталінські часи вже минули, та рудименти тоталітаризму, ностальгії за репресивними порядками ще живуть не лише у спогадах ветеранів, але й у діях неокомуністичних лідерів, на кшталт споруджувальників монументів у Запоріжжі та Одесі. Тривожно звучить слово поета – громадянина Валерія Бойченка, що «Вже гудуть у завулках покірливі їм бетеери / І вусаті у кітелях ставлять людей до стіни...» [3, с. 140].

Дружба народів колишнього СРСР у спотвореному імперському розумінні може стати удавкою для тих, хто довго носив у собі яничарство. Мотив рівноправ'я у єдності близьких народів – сусідів є протиставленням манкурству і яничарству, про що наголошує поет у поезіях «До питання про єдність», «Відчай», «Історичний пейзаж з АЕС».

Життя і діяння Тараса Шевченка постають для Валерія Бойченка за маркер вільної України, символ боротьби за її незалежність. До 200-річчя від дня народження Кобзаря письменник видав книгу есеїв, статей і поезій «Сторінки шевченкіани Миколаївщини» (2010). Націотворчій проблематиці в цій збірці особливо послуговуються такі твори, як «Іван Мазепа у творчості Тараса Шевченка й на Миколаївщині», «Шевченкова оцінка антиукраїнської політики Катерини II та Потьомкіна», «Батько нації та батько театру (Шевченко і Кропивницький)», «Безсмертя Шевченка і Аркаса», «Твори Шевченка на повсталому броненосці «Потьомкін». Зауважимо, що до теми історичного ворога звертаються останнім часом в українському поетич-

ному розмаїтті майже всі письменники. Це, зокрема, озвучено у віршах В. Герасимюка «Ми на камінь поклали мечі», Д. Кременя «Басаврюк», П. Гірника «На те і воля» [6, с. 151–156].

У першому з названих нарисів В. Бойченко зупиняється не лише на політичній, військовій та будівничій діяльності Івана Мазепи, але й акцентує державотворчі помисли гетьмана в його поезії «Дума». Прикметним для цього нарису є інтерпретація історичної ролі Івана Мазепи у творчості Тараса Шевченка, яка відзвучує народну мудрість: «Від Богдана до Івана – не було гетьмана» [5, с. 77].

У нарисі «Шевченківська оцінка антиукраїнської політики Катерини II та Потьомкіна» В. Бойченко розвиває теми, які озвучені в його поезії «Вулиця Потьомкінська». Нагадує автор, «як Січ руйнували» і як «московські «християни» грабували й руйнували запорозьку християнську церкву, а «Потьомкін частину награбованих речей згодом віддав миколаївському Адміралтейському собору» [5, с. 110].

Відаючи шану героям – потьомкінцям «повсталим» у буремному 1905 році, Валерій Бойченко не оминає і ганебного факту для сучасної незалежної України, коли антиукраїнські сили з Одеської мерії демонтували пам'ятник героям, щоб встановити символ московського імпералізму – пам'ятник сумнозвісній цариці Катерини II, яка зіграла зловісну роль у знищенні української державності та Запорозьких вольностей [5, с. 173].

Отже, поет-громадянин Валерій Бойченко своїми творами примножив скарбницю української державотворчої літератури, вкарбувавши в поетичне слово віру в народ, його здатність зрозуміти свій шлях, свої права і обов'язки перед державою Україною. Ліричний струмінь його громадянських поезій випромінює розмаїття почуттів сьогоденного українця – від гордості і віри, до болю і відчаю. Перемагає віра, яка була в М. Аркаса, О. Олеся, П. Тичини і у Тараса Шевченка. Ці знакові особи в українській культурі не лише знайшли в поеті Валерію Бойченку свого пісняра, але й продовжувача їхніх традицій.

Сподіваємось, що творчість Валерія Бойченка постане в усій її багатогранності предметом скрупульозного наукового монографічного дослідження. Йдеться не лише про оригінальні поезії, але й переклади та дитячі книги.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойченко В. З історії словесності Південного Прибужжя : [навчальний посібник для студентів та учнів] / В. Бойченко. – Миколаїв : ТОВ ВіД, 2005. – 72 с.
2. Бойченко В. Сторінки шевченкіани Миколаївщини : [есе, статті, поезії] / В. Бойченко. – Миколаїв : МОІППО, 2010. – 228 с.
3. Бойченко В. Не повториться мить : [поезії і переклади] / В. Бойченко. – Миколаїв : Вид-во Мф НаукМА, 2001. – 207 с.
4. Бойченко В. Творець першої української Конституції на Миколаївщині / В. Бойченко // Радянське Прибужжя. – 22 серпня 1992. – С. 3.
5. Братан М. «У храмі пекучого слова...» / М. Братан // Бойченко В. Хай Вам засяє любов : [поезія та переклади]. – Миколаїв : Можливості Кіммерії, 2010. – С. 3–18.
6. Даниленко В. Лісоруб у пустелі : Письменник і літературний процес / В. Даниленко. – К. : Академвидав, 2008. – 352 с.

7. Кремінь Д. Золота ріка над синім овидом... (Роздуми над літами і новою книгою відомого поета) / Д. Кремінь // Бойченко В. Не повториться мить / В. Бойченко. – Миколаїв : Вид – во МФНаУКМА, 2001. – С. 4–7.
8. Сизоненко О. «Не повториться мить» Валерія Бойченка. Не вбиваймо своїх Пророків : Книга Талантів / О. Сизоненко // Дніпро. – 2002. – № 7–8. – С. 24–27.
9. Старовойт Л. В. Незнищена мить відкриття / Слово про збірку Валерія Бойченка «Не повториться мить» / Л. В. Старовойт // Освітнянські вітрила. Гуманітарний альманах. – Миколаїв : Вид-во Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського, 2006. – С. 34–37.
10. Шкварець В. П. Поет з душею історика / В. П. Шкварець // Бойченко В. З історії словесності Південного Прибужжя. – Миколаїв : ТОВ Від, 2005. – С. 3–5.

© Береза І. Ю., 2011

Стаття надійшла до редколегії 30.05.11